

Tanıtım / *Reviews*
Roman Sosyolojisi, Lucien Goldmann, Der. Ayberk Erkay,
Birleşik Yayınları, İstanbul, 2005.

Mehmet Baki BİLİK*

Edebiyat, sosyolojinin ilgisini her daim çekmiş olsa da çok az toplumbilimci bu alana mesai harcamıştır. Oysa her edebi eser toplumsal bir sürece tanıklık eder. Özellikle modern dönemlerin ürünü olan roman, yazıldığı dönemin insan ve toplum özellikleri hakkında fazlasıyla sosyolojik öge barındırmaktadır. Roman çoğu zaman yazıldığı dönemin toplumsal bellek kaydı gibidir. Hem yazar hem de ürünü olan romanı, dönemin sosyal meselelerini anlama ve açıklama açısından zengin ipuçları sunar. Toplumbilimciye düşen görev, bu ipuçlarından hareketle dönemin insan ve toplum özellikleri hakkında çözümlenmelere ulaşmaktır. Fakat nasıl? Bir edebi eser özellikle de roman, sosyolojik açıdan nasıl incelenmelidir? Sorusu bizi, bu alandaki teorik tartışmalara götürmektedir. İşte bu alanda mesai harcamış ve teorik tartışmalara katkıda bulunmuş düşünürlerden birisi olan Lucien Goldmann, görüşleriyle edebiyat sosyolojisine önemli katkılarda bulunmuştur. Yazarın bu konudaki çalışmalarının bir araya getirilerek oluşturulan Romanın Sosyolojisi adlı eser, alandaki araştırmacılara ışık tutmaktadır.

19013'te Bükreş'te doğan Goldmann, 1933 yılında Viyana'da Marksizm üzerine çeşitli dersler alır ve bu süre zarfında bir ömür boyu ilgi duyacağı Marksist edebiyat kuramcısı Lukacs'ın fikirleriyle tanışır. 1934 yılında Paris'te ekonomi, felsefe ve Almanca dersler alan düşünür, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Paris'te alıkonulur. Bir müddet tutuklu kaldıktan sonra İsviçre'ye kaçmayı başaran Golmann, çalışmalarının bir diğer esin kaynağını oluşturacak olan Jean Piaget'nin asistanlığına başlar. Bu süre zarfında Zürih'te Kant üzerine tezini ha-

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Van, Türkiye.
Elmek: bilikmb@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0549-6549>

Geliş Tarihi / Received Date: 07.04.2022
Kabul Tarihi / Accepted Date: 21.01.2023

DOI: 10.30767/diledeara.1098692

zırlayan düşünür, savaşın sona ermesiyle Paris'e geri döner ve bir müddet Centre Nationale de Recherche Scientifique ile École Pratique des Hautes Études'te çalışır. 1961 yılında Brüksel'de Edebiyat Sosyolojisi Merkezini kuran Goldmann, 1964 yılında bu merkezin başına geçer. 1971 yılında Paris'te yaşama veda eden düşünürün Roman Sosyolojisi, İnsan Bilimleri ve Felsefe, Diyalektik Araştırmalar, Aydınlanma Felsefesi adlı eserleri Türkçeye çevrilmiştir.

Eser İncelemesi

Lucien Goldmann'ın modern romanın incelenmesine ilişkin görüşlerini dile getirdiği Roman Sosyolojisi (Towards a Sociology of the Novel)'nin ilk baskısı 1964 yılında Paris'te yapılmıştır. Derleme ve çevirisi Ayberk Erkay tarafından yapılan eserin Türkçedeki ilk baskısı ise 2005 yılında Ankara'da Birleşik Yayınları tarafından gerçekleştirilmiştir. Yazarın çeşitli makalelerinden oluşan eser, Roman Sosyolojisindeki Sorunlara İlk Bakış, Yeni Roman ve Gerçeklik, L'immortelle (Ölümsüz Kadın) ve Edebiyat Tarihinde Oluşumcu-Yapısalcı Yöntem adında dört bölümden oluşmaktadır.

Roman Sosyolojisindeki Sorunlara İlk Bakış adlı birinci bölümde yazar, André Malraux'nun romanlarının incelenmesi için kendisine teklif edildiğini ve o teklife binaen George Lukacs'ın Roman Kuramı (La Théorie du roman) ile René Girard'ın Romantik Yalan ve Romanesk Gerçek adlı eserleri başlangıç noktası olarak kabul edip Malraux'nun romanlarını incelemeye başladığını ifade etmektedir.

Goldmann, Marksist kuramcı Lukacs'ın roman türüne yönelik değerlendirmeleriyle birinci bölüme başlar. İleriki bölümlerde Lukacs'a olan hayranlığı daha çok yüzeye çıkan Goldmann, Lukacs'ın romanı şöyle tanımladığını ifade eder: "Roman, yozlaşmış bir arayışın daha geniş bir ifadeyle; kendisi de yozlaşmış olmasına rağmen, farklı bir seviyede gelişmiş ve farklı bir şekilde varlığını sürdüren bir dünyada, sahil (otantik) değerlere ulaşmak için yapılan bir arayışın tarihidir" (Goldmann; 2005: 18). Goldmann'a göre Lukacs'ın sözünü ettiği gerçek değerler, okuyucunun gerçekleşmesini istediği yüzeysel değerler değil, romanda örtük bir biçimde kendi evrenini yaratan değerlerdir. Bu örtük değerler romandan romana değişmekle birlikte her romana özgü değerler söz konusudur. Lukacs'a göre roman, kahraman ile içinde yaşadığı dünya arasındaki karşı konulmaz çelişki ve

çatışma onu destansı bir tür olmaktan çıkarır. Lukacs'a göre dünya ile kahramanın arasında gerçekleşen çatışma roman kahramanı ile dünyanın karşılıklı yozlaşmasına neden olur. Çatışma bu iki yozlaşmanın farklı doğalara sahip olmalarından kaynaklandığını söyler. Dolayısıyla Lukacs'a göre çatışmanın ortasında kalan "romanın deli kahramanı bir çılgın ya da bir suçludur" (s., 19).

Goldmann, Lukacs'ın 19. yüzyıl Batı romanını üç farklı tipte sınıflandırdığını söyler. Bunlardan ilki kahramanın eylemlerde bulunduğu ve dünyanın karmaşık yapısı karşısında, son derece dar bir bilince sahip olduğu soyut idealizm roman'dır. İkincisi, iç yaşamın çözümlemesine yönelik, kahramanın olabildiğince geniş bir bilince sahip olduğu psikolojik roman'dır. Üçüncü kategorideki roman tipi ise kahramanın gerçek değerleri bir kenara bırakıp ne uzlaşmacı dünyayı kabullendiği ne de değer yargılarını terk ettiği eğitsel romandır. Goldmann'a göre Lukacs'ın roman analizi oldukça güçlüdür.

René Girard'ın yapmış olduğu analizleri Lukacs'ın analizlerine yakın bulunduğunu söyleyen yazar; Girard'ın, Lukacs'ın analizlerini önemli ölçüde netleştirdiği görüşündedir. Girard'a göre "roman problematik bir kahramanın, yozlaşmış bir dünyada, sahil değerlere ulaşmak için yaptığı yozlaşmış bir arayışın tarihidir" (s., 20). Girard'ın kullandığı termonolojiyi Heidegger'e dayandıran Goldmann, Girard'ın Heidegger'in kullandığı ontolojik-ontik ikililiği yerine ontolojik-metafizik ikililiğini kullandığı söyler. Buradan da Girard'ın gerçek-gerçekdışı ikililiğine ulaştığını söyler. Goldmann, Girard'ın Lukas'tan farklı olarak "roman evreninin yozlaşması, varlıkbilimsel hastalığın ilerleyişi ve metafiziksel arzunun artışı, var olabilmek için, küçük ya da büyük çapta bir "arabulucu"ya ihtiyaç duyduğu (s., 21) görüşündedir. Goldmann, Girard'ın Lukacs'tan farklı olarak arabulucu etkeni ön plana çıkardığına dikkat çekmektedir. Yazar, Girard'ın arabulucu etkenin bu dünyanın bir parçası olduğu iç arabuluculu ile; arabulucu etkenin, kahramanın arayışının sürdürdüğü dünyanın dışında olduğu dış arabuluculu iki yapı üzerinde kuramını oluşturduğunu söyler. Girard'a göre "yozlaşma kendini, hem roman kişisi ile arabulucu etken arasındaki hızla gelişen yakınlık; hem de yine bu kişi ile dikey aşkınlık arasındaki uzaklaşma ile gösterir" (s., 22). Goldmann, Girard'ın arabulucuğu abarttığı ve bunun tüm romanlara genelleyemeyeceğini söyler.

Goldmann, roman yazarının, yarattığı dünyaya göre bulunduğu konumu diğer tüm edebi türlerden farklı olarak kritik bulunduğunu ifade eder. Lukacs ile

Girard'ın bu konudaki görüşlerini karşılaştırır. Yazara göre her iki düşünür de roman yazarının, yarattığı kahramanların bilinçlerini aşmayı, bir zorunluluk olarak görmüşlerdir. Fakat Girard'a göre "romancı, eserini yazmaya başladığı anda, yozlaşmış dünyadan kendini sıyırması; gerçeğe dikey aşkınlığa ulaşmıştır" (s., 22). Lukacs'ta ise durum farklıdır: "Roman için esas olan, romancının bilincinde soyut ve etik olanı, eserin özü haline getirmektir. Roman, yazarın etiğinin, eserin estetik sorunsalına dönüştüğü tek edebi türdür" (s., 24). Girard'a göre roman yazarı eseri yazarak yozlaşmış dünyadan sıyrılmaya çalışır. Lukacs ise yazarın, bilincinde soyutlaşan yozlaşma problemini eserin içeriğinde tartıştığını söyler.

Goldmann, roman sosyolojisi sorunun edebiyat sosyologlarını hep düşündürdüğünü fakat bu sorunun aydınlatılması için yeterli adımların atılmadığını söyler. Ekonomik hayatın, edebi hayata direkt olarak yansdığına inanan yazar, romanı "piyasa için yapılan üretimin doğurduğu bireyci toplumun günlük yaşamının edebiyat alanındaki yansıması" (s., 25) olarak görür. Piyasa ekonomisi ile yeniden şekillenen insan-insan, insan-varlık ilişkilerinin romanı biçimlendirdiğini söyler. Bu görüşüyle yazarın roman için ekonomik indirgemeci bir izaha başvurduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Yazara göre roman sosyolojisinin cevabını araması gereken asıl sorun, roman yapısı ile bu yapının içinde geliştiği sosyal yapı; başka bir ifadeyle roman ile modern bireyci toplum yapısı arasındaki ilişkidir. Yazar bu görüşlerini temellendirmek üzere piyasa ekonomisi ile ortaya çıkan "yabancılaşma" ve "şeyleşme" kavramlarını açıklamaya girişir.

Goldmann, roman sosyolojisi için romanın geliştiği yapıyı anlamının önemli olduğu görüşündedir. Bu çerçevede piyasa ekonomisi ve piyasa ekonomisiyle birlikte ortaya çıkan insan-insan, insan-varlık ilişkilerinin anlaşılması gerektiğini söyler. O'na göre piyasa ekonomisiyle birlikte bir malın kullanım değerinin yerini değişim değerinin alması; insanların varlıkla olan sahipsiz ilişkilerini değiştirmiştir. Önceleri bir mala kullanım değeri ekseninde ilişki kuran birey, değişen piyasa ekonomisi nedeniyle malın değişim değeri ölçüyle ilişki kurmaya başlamıştır. Yani bir mal, kullanım ve ihtiyaç ölçüsü değeriyle değil, piyasadaki değişim değeriyle kıymet bulmaktadır. Bu, varlığın sahipsiz ölçülerle değil de piyasa koşullarının dayattığı kar ölçülerine göre yeniden değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla varlığın sahipsiz özelliğini kaybetmesi bir yozlaşmayı doğurmuştur. Yazar bunu kendi cümleleriyle şöyle ifade eder:

“Modern sosyal yaşamın en önemli kısmını oluşturan ekonomik yaşamda, varlıkların ve nesnelerin arasındaki tüm sahih ilişkiler –insanlar ve nesnelere arasında olduğu kadar insanlar arası ilişkilerde- yok olmaya başlamış ve yerlerini, arabulucuların devreye girdiği, yozlaşmış ilişkiler yani değişim değerleri ile kurdukları ilişkiler almıştır” (s., 26).

Goldmann, bu koşullarda romanın ortaya çıkmış olmasını sūrpriz olarak nitelemez. Aksine böyle bir toplumda tüm çabaları direkt olarak kullanım değerine yönelmek olan bireylerin, doğal olarak, yozlaşmış, “problematik” bireyler haline geldiğini belirtir.

Goldmann, edebiyat sosyolojisi çalışmalarının büyük bir çoğunluğunun önemli edebi eserler ile şu ya da bu grubun kolektif bilinci arasında bir bağ kurduğunu söyler. Geleneksel Marksist görüşünde buna benzer bir bağ kurmaya çalıştığını belirten yazar, kültürel yaratı ile kolektif bilinç arasında kurulan böylesi bir ilişkinin her zaman kurulamayacağını savunur. “...eğer ekonomik hayatın yapısı ile edebi bir varoluş arasında bariz bir benzeşiklik görölüyorsa, bugüne kadar ister bu benzeşikliğin, isterse sosyal varoluşun farklı görünümleri arasında kavranabilir ve anlamlı bir ilişkinin gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez olan –arabulucu zincir diyebileceğimiz- kolektif bilinç boyutunda hiçbir benzeşik yapı ortaya koyamayız (s., 29) der.

“Yeni Roman ve Gerçeklik” adlı ikinci bölüm yazarın bir konferansta okuduğu metinden oluşmaktadır. Bu bölümde Goldmann, Nathalie Sarraute ve Alain Robbe-Grillet’in eserlerine yönelik analizlerine yer verir. Goldmann, her iki yazarı da çağdaş Fransız edebiyatının en gerçekçi yazarları arasında gördüğünü söyler. Bu kişilerin eserleri üzerinden eski ve yeni romanın farklarını ortaya koymaya çalışır. Yeni romanın, toplumsal gerçeklikten kaçış olduğuna dair yaygın inancın aksine, yeni roman ekolünün bu iki başlıca temsilcisinin eserlerini, zamanın gerçekliklerini yakalama adına yapılan açık ve radikal çabaların ürünleri olarak görür.

Goldmann’a göre yeni romanın önemli özelliklerinden birisi kişilerin yok olmaları ve buna bağlı olarak nesnelerin özerkliklerinin güçlenmesi yönünde değişime uğramış kişi-nesne öğelerinin artmasıdır. Bu, Goldmann’ın birinci bölümde bahsettiği şeyleşmenin yeni romanda giderek daha fark edilir hale gelmesidir. Bu noktada “şeyleşme” fenomeninin açıklamasına girişen yazar, şeyleşen yapı-

ların tarihi ile roman yapısının tarihi arasında benzeşik bir yapının olup olamayacağını sorgular. Bu soruya dört öge üzerinden cevap bulmaya çalışır. Bunlar: a)piyasa ekonomisinin egemen olduğu Batı toplumlarında kesintisiz bir şekilde varlığını sürdüren şeyleşme, b) 20. yüzyılın şafağında beri, bireyin asıl işlevinin tanımlanmasında liberal ekonominin başat rolü, c) yine 20. yüzyılın başında Batı kapitalizminde meydana gelen tröstlerin, monopollerin bireyi toplumsal yaşamda silikleştirmesi ve son olarak d) İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda ve özellikle de savaşın sonunda, devletin, ekonomiye yaptığı müdahalelerin artmasıyla günümüz toplumunu, Batı kapitalizmi tarihindeki üçüncü nitel dönem haline getiren özdenetleme mekanizmasının yaratılması (Goldmann, 2005:43).

Yeni romanın en önemli teması olarak şeyleşmeyi vurgulayan yazar, Lukacs tarafından kullanılan şeyleşmeyi aktarır. Lukacs'a göre şeyleşme, bireyin eylemlerinin tüm önem ve anlamını kaybetmesi; bireylerin tümüyle pasif birer röntgenciye dönüşmesi, yani insanların şeylere dönüşmesi ve giderek insanlar ile nesnelere birbirinden ayırt etmenin zorlaşmasıdır.

Goldmann'a göre "Liberal kapitalist toplumda, bilinçli bir şekilde, aynı zamanda hem üretim hem de bu üretimin herhangi bir toplumsal üniteye dağıtımını sağlayabilecek bir organizasyonun yokluğu (s., 44); üretim ve tüketimin bilinçli bir düzlem dâhilinde yapılmaması ve tüm üretim ve tüketim süreçlerinde bireyin ve bireysel bilincin silikleştirilmesi sonucunda insanların diğer insanlarla ve varlıkla ilişkilerinin niteliği değişmiştir. Ortaya şeyleşen/nesneleşen insanları çıkmıştır.

Marks'ın mal fetişizmi ve Lukacs'ın yorumlayıp geliştirdiği şeyleşme kavramlaştırmaları ışığında yeni romanı değerlendirmeye devam eden Goldmann, Batı roman tarihini ikiye ayırır:

"Birinci bölüm kişinin çürümesi ile özetlenebilir ve bu dönemde Joyce, Kafka, Musil, Srate'ın Bulantısı, Camus'nün Yabancı'sı ve hatta Nathalie Sarraute'un eserleri bulunur; ikinci dönemde ise, kendine özgü bir yapısı ve kuralları olan, özerk nesnelere oluşturduğu bir evren ortaya çıkmıştır; insani gerçeklik bu evrende, belli bir ölçüde kendini ifade edebilme şansına sahiptir" (s., 48).

Goldmann ikinci dönem romanının en önemli temsilcisi olarak Robbe-Grillet' i işaret eder. Bu çerçevede Grillet'in Silgiler, Röntgenci, Kıskançlık ve Labirent adlı eserlerini analiz eder. Düşünür, Silgiler adlı romanın günümüzün

mekanikleşen/otomatlaşan toplumsal evrenin, bireyin gerçeğliğini silikleştirmesini konu edindiğini, Röntgenci’de ise toplumun pasifliğinin, tepkisizliğinin esas tema olduğunu söyler. Yazara göre her iki eser olduğu yeni olan iki önemli fenomeni ortaya koyar. Bunlar bir yandan toplumun özdenetimi, diğer yanda ise artmakta olan pasifliktir. Modern toplumdaki bireylerin her geöen gün daha çok büründükleri “röntgenci” karakter ve toplumsal yaşama aktif katılım eksikliğinin sonucu oluşan büyük insani ve toplumsal değişim bu iki eserin ana temasını oluşturur. Goldmann’a göre bu bireyin bilincini yitirdiği ve nesneleştiği dönemdir. Birey artık kendi yaşam evrenini yönetemez bir konumdadır. O tıpkı bir nesne gibi bilinöersiz ve oldurgandır artık

Goldmann Kıskaçlık adlı eser için yaptığı sosyolojik analizde şeyleşmenin bu eserde doruğa çıktığını söyler. Yazara göre eserde ortaya çıkan analiz göstermektedir ki nesnelere kendilerine özgü, özerk bir gerçeğliğe sahip oldukları bir yapıda, insanlar artık nesnelere kontrol edememektedirler. Nesnelere insanları sindirmişlerdir. Duyguların ifade edilmelerinin tek yolu artık şeyleşmedir. Labirent adlı romanı da olduğu ilginö bulan Goldmann, Grillet’in bu romanında ilk kez insanın evren yargısını dahil ettiğini söyler. Eserde bir iç sıkıntı hissini ilk sayfadan son sayfaya kadar sürdürdüğünü ifade eder. Goldmann, Grillet’in işlediği iç sıkıntısı temasını diğer yazarların kullandığından farklı bulur.

“Robbe-Grillet, tüm eserlerinde, çoktan modası geömiş bir tema olan iç sıkıntısına indirgenmiş bir insani varlıkla yetinmeyecek kadar radikal bir yazar olduğunu göstermiştir ve bu eserlerde bu temayı boş bir evren içine yerleştirerek, ona yeni anlamlar kazandırmıştır” (s., 59).

Goldmann bu bölümde son olarak Grillet’in Marienbad adlı filmini değerlendirir. Filmin ana temasının umut ve iç sıkıntısı olduğunu ve yazarın benzer temaları bu filmde de işlediğini dile getirir.

Roman Sosyolojisi adlı incelediğimiz eserin üçüncü bölümün konusu Robbe-Grillet’in son filmi olan L’immortelle (Ölümsüz Kadın)’dır. Filmin gişede fazla ilgi görmemesinin nedeni olarak, ortalama sinema izleyicinin filmi yeterince kavranmamasına bağlayan Goldmann, filmin ileride klasiklerden biri olmasını umut ettiğini söyler. Bu bölümde filmin içerik analizini sahneler üzerinden yapan yazar, Grillet’in ilk kez intihar olgusunu bu eserinde işlediğine dikkat öeker. Film’in genel olarak şeyleşmeyi ve insansızlaşmayı işlediğini belirtir.

Eserin son bölümü olan dördüncü bölüm Goldmann'ın kendi kuramını belirginleştirdiği Edebiyat Tarihinde Oluşumcu-Yapısalcı Yöntem adlı bölümdür. Bu bölümde Goldmann eser incelemeyi bırakıp bir eserin nasıl incelenmesi gerektiği konusunda bizi kendi atölyesine götürür. Yazara göre oluşumcu-yapısalcı analiz, özel bir alan olan edebiyat tarihine genel bir yöntemin uygulanmasıdır. Bu bölümde yazar, oluşumcu-yapısalcılığın temel prensiplerini belirginleştirmekte; Marksizm ile psikanaliz kuramlarının benzerlik ve karşıtlıklarını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Goldmann'a göre oluşumcu-yapısalcı yaklaşım, "tüm insani davranışların, belli bir duruma anlamlı bir cevap verme ve bu sayede eylemin öznesi ile öznenin içinde bulunduğu çevre arasında bir denge kurma denemesi olduğu tezinden yola çıkmaktadır" (s., 73). Goldmann, nesneleşen insanın zihinsel yapısı ile dış dünya arasında var olan dengenin sürekli denge-dengenin bozulması-yeniden denge şeklinde bir döngüyle oluştuğuna dikkat çeker. Bu düzlemde "eski yapılanmanın yapısının bozulması ve sosyal grupların yeni isteklerini karşılayabilecek olan dengelerin kurulmasına elverişli yeni bütünlüklerin yapılandırılması" (s., 74) bu denge yap-boz sürecini oluşturur.

Dengenin bozulup yeniden oluşturulması sürecinin ortaya çeşitli problemler çıkardığını söyler. Yazara göre bu problemlerden biri eylem ve düşüncenin asıl öznesinin kim olduğudur. Bu soruya cevap olarak, ampiristler, rasyonalistler ve son dönemde olaybilimciler gibi öznenin birey olduğunu söyleyenlerin olduğunu söyler. Bunun yanı sıra bazı romantikler gibi özneyi silikleştirip, bireyin yalnızca bir toplulukta kimlik kazandığını söyleyenlerin olduğunu belirtir. Son olarak da Marksistler gibi sahil özneyi topluluğun kendisi gibi görenlerin olduğunu belirtir. Yazar bu soruya verdiği cevaptan hareketle romantik düşünce hariç diğer düşünce insanlarının neden eser ile onu yazan birey arasında değil de, eser ile toplumsal bir grup arasında ilişki kurmaya çalıştıklarını sorgulamaya başlar.

Goldmann, eserin yalnızca kültürel öğeleriyle (edebi, felsefi, sanatsal) kavranmaya çalışıldığında, eser ile eseri oluşturan parçalar/içerik arasında bir ilişkinin yakalanılabileceğini fakat bu ilişki ağı ile eser ve yazarı arasındaki asıl ilişkinin yakalanamayacağını söyler. Benzer şekilde eseri yalnızca psikanaliz yöntemiyle, yazarın geçmişine veya yetiştiği kültüre bakarak analiz etmeninde cevap için yeterli olamayacağını belirtir. Yani psikanaliz bir yaklaşım eseri anla-

maya yetmez der yazar. Buna karşılık sosyolojik bir inceleme ile eserin içinde yapılandığı topluluk incelenerek eser çok daha iyi anlaşılabileceğinin altını çizer. Bu bağlamda Goldman, eserin yazarını bir arabulucu olarak nitelendirir. Buradan bir genellemeye ulaşmaya alışan Goldmann “Bilimin, fenomenlerin kendileri arasında ve kültürel eserler ile yaratıcı özne olarak sosyal gruplar arasında bağ kurma çabası ...bireyi yaratının gerçek öznesi olarak gören denemelerden çok daha gerçekçi ve işlevsel” (s., 76) olduğunu belirtir.

Goldmann yapısalcı analizin, içerik analizinden daha güçlü olduğuna dair görüşlerini sürdürmeye devam eder. İçeriğe yönelen edebi sosyolojinin genellikle önemsiz ayrıntılarda boğulduğunu söyleyen yazar, içerik analizlerin vasat eserlerde bir karşılığının olabileceğini fakat büyük yaratılarda bu analizin yetersiz kalacağı konusunda endişelerini dile getirir. İçerik sosyolojisi ile yapısalcı sosyolojiyi karşılaştıran Goldmann, iddiasını şöyle sürdürür:

“İçerik sosyolojisi, eseri, kolektif bir bilincin yansımaları olarak görmektedir; yapısalcı sosyoloji ise, tam tersine, eserde, bu kolektif bilinci yaratan en önemli öğelerden birini görür; ki bu öğe, grubu oluşturan üyelerin, düşüncelerinin, hissettiklerinin ve anlamını bilmeden yaptıklarının bilincine varmalarına olanak tanımaktadır” (s., 78).

Dolaysıyla yazar eser analizine sadece içerik çözümlemeyle yetinilemeyeceğini; eserin ortaya çıktığı toplumsal gerçekliğin -eser ve onun arabulucusu olan yazarda somutlaşan- “dünya görüşü”nn de hesaba katılması gerektiğini vurgular. Büyük kültürel eserleri bir dünya görüşünün temsilcileri olarak gördüğünü ifade eden yazar, temelde bu yapıların tamamlanmasının zorunlu olmadığını çünkü bu yapıların tüm evrene yayılabilecek lde oluşturulan kavramsal veya düşünsel gerçeklik parçaları olarak görülmesi gerektiğini belirtir. Bu anlamda Goldmann’ın büyük kültürel yaratıları, şu veya bu düşüncenin/ideolojinin öncüleri olarak gördüğünü söylemek mümkündür.

Goldmann, günümüzde, oluşumcu-yapısalcı tipte iki farklı bilimsel ekole sahip olduğumuzu söyler. Bu ekoller, eserlerin bireysel biyografilerin parçaları olduğunu iddia eden psikanaliz ile eserlerin, kolektif yapıların parçaları olduğunu iddia eden Marksist görüş. Bu iki ekolün yöntemlerini karşılaştıran Goldmann, her iki analizin benzerliklerinin yanı sıra farklılıklarının da olduğunu ifade eder. Psikanalizin, “insanın bireysel ve kolektif tüm pozitif denge güçlerini bir kenar-

ra bırakıp açıklamalarını, salt çocukluk dönemlerindeki baskılanmış içgüdülerle yapmasını kusurlu bulur. Benzer şekilde psikanalistlerin bireyi salt bir nesne olarak görüp, diğer insanların o bireyi tatmin eden veya bunaltan başka nesnelere olarak nitelendirmeleri de eleştirir. Yazara göre,

“Psikoloji ve Psikanalitik analizlerin edebi eleştirilere sağlayabileceği tek katkı, belirli bir dünya görüşü yaratan şu ya da bu sosyal grup içerisindeki şu ya da bu bireyin, bireysel biyografisi sayesinde, kavramsal ya da düşünsel bir evreni neden ve nasıl yaratabileceği sorusuna bir cevap bulabilmesidir” (s., 84).

Buna karşın Goldmann, Marksist görüşü, insani eylemleri, kolektif anlamları yanı sıra bireysel anlamlarıyla da düşüncesine dâhil ettiği için çok daha makul bulunduğunu belirtir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak herhangi bir dönemin yazınsal ürünleri ile o dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik yapıları arasında ilişkilerin olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bu edebi ürünlerin hangi perspektifle inceleneceği önemli bir tartışma konusudur. Marksist düşünceye göre ekonomik yapı din, kültür, sanat ve edebiyatı belirler. Dolayısıyla bu görüşe göre bir yazın türü olan roman, tümüyle alt yapının/ ekonomik koşulların bir ürünüdür. Bu düşüncenin temsilcilerine göre değişen üretim biçimi ve devamında ortaya çıkan ekonomik koşullar toplumsal yapıyı ve bu yapının bir parçası olan bireyi derinden etkilemiştir. Roman tümüyle bu kapitalistleşme eğilimleri perspektifinde değerlendirilmelidir. Öte taraftan psikoloji odaklı açıklamalar, eserleri daha çok yazarlarının kişisel biyografileri ekseninde yorumlamayı seçmişlerdir. Bu anlamda romanın nasıl analiz edilmesi gerektiği konusunda Goldmann’ın yaptığı tartışmalar önemlidir. Aydınlanma dönemi ve 19. yüzyıldaki gelişmeler yakın tarihin anlaşılmasında oldukça önemlidir. Bir taraftan kapitalist üretim tarzı ile başlayan yeni üretim ve tüketim biçimleri öbür taraftan Aydınlanma ve pozitivism ile dünyanın üzerindeki kutsal örtünün kaldırılması, başlangıçta batı toplumunu devamında dalga dalga bütün dünyayı etkilemiştir. Aydınlanma ve pozitivism, toplumsal uzamın önemli bir referans kaynağı olan dinin otoritesini sarsmış yerine akli ve bilimi koymuştur. Bu radikal değişimle beraber batı toplumlarında ontolojik problemler baş göstermiştir. Geleneksel toplum ölçeğinde kendisini, dinin/ kutsalın boyutunda tanımlayan birey;

dünyevileşen dünyada kendini varlık bilimsel olarak yeniden konumlandırmada sancılar yaşamıştır. Sartre, Camus ve Kafka bu ontolojik bunalımın çocukları olarak görülebilir.

Batı toplumunda yaşanan bu radikal dönüşümler düşünsel mecrayla sınırlı kalmamış benzer radikal değişimler ekonomik hayatta da yaşanmıştır. Daha az fakat daha insani bir düzlemde sürdürülen ekonomik yaşam, gerçekleşen sanayi devrimiyle seyir değiştirmiştir. Yalnızca kar amacıyla ilerleyen yeni kapitalist üretim biçimi, insanların ihtiyaçları için var olan pazarı, giderek insanların efendisi haline getirmiştir. Düşünsel anlamda aydınlanma ve pozitivizm; ekonomik ölçekte ise liberal üretim tarzı, toplumsal yapıyı kökten değiştirmiştir. Bu bağlamda roman türü batıda yaşanan bu toplumsal alt üst oluşun yazınsal arenasıdır. Hızlı bir şekilde değişen bu toplumsal yapıda yönünü bulmaya çalışan kahramanın yaşadığı çatışmaların kayıdır. Roman Sosyolojisi bu çerçevede roman türünün sosyolojik perspektiften ne ifade ettiğini anlama açısından önemli bir kaynaktır. Goldmann'ın roman analizinde geliştirdiği yöntem önemli olmakla beraber; roman kahramanının yaşadığı çatışmayı salt ekonomik bir düzlemde okuması yetersizdir. Batılı insanın yaşadığı çatışmada piyasa ekonomisinin rolü elbette büyüktür. Fakat özellikle pozitivizmle beraber metafiziği bir problem alanı olmaktan çıkaran batı insanının yaşadığı ontolojik sorgulamalar, ekonomik faktörler kadar dikkate değerdir. Dolayısıyla roman analizi yapılırken, kutsallığını kaybetmiş dünyadaki insanın ontolojik arayışının da dikkate alınması gerekir.

Kaynakça

Goldmann, Lucien (2005), Roman sosyolojisi, Ankara: Birleşik Yayınevi.